

Knihovnicko-informační zpravodaj U Nás

Vyšlo: 21.3.2013

Číslo: Ročník 23 (2013), Číslo 1

Sekce: Naše téma

Název článku: Rodina v dnešní společnosti a její vliv na čtenářství

Autor: Václav Mertin

Zdroj: <http://www.svkhk.cz/Pro-knihovny/Zpravodaj-U-nas/Clanek.aspx?id=20130110>

Rodina v dnešní společnosti a její vliv na čtenářství

Václav Mertin

Přes všechny dramatické společenské proměny v posledních desetiletích zůstává místo rodiny při ovlivnění rozvoje dítěte zásadní. Po předcházejících desítkách let, kdy se po nějakou dobu zdálo, že bude výhodnější, když některé role rodiny plně převezmou instituce (zejména výchovu a vzdělání dětí, jejich volnočasové aktivity, ale po určitou dobu to vypadalo, že se bude jednat i o rodinný úklid, praní, vaření), je v posledních letech zřejmé, že šlo o nepřilíživý vhodný model, protože vytlačoval rodinu na okraj nezastupitelné odpovědnosti. Přitom efektivita institucí při ovlivnění dětí není příliš vysoká. Naopak je to právě rodina, která je i nadále pokládána psychology za nejefektivnější instituci pro kognitivní i emocionální rozvoj dítěte i pro výcvik a realizaci běžných činností. Pokud dítě nevidí rodiče při běžných domácích aktivitách, jen obtížně se je může samo naučit. Pro předškolní věk to platí absolutně, ve školním věku se sice rodina dělí se školou, vrstevníky, médii, přesto je její vliv dále nejvýraznější. Dokonce pozvolna a neochotně připouštíme, že i při vzdělání je třeba posílit význam rodiny.

Rodiče předávají dítěti v genetické výbavě tělesné charakteristiky a základy pro tělesné i psychické fungování. Jestliže se u rodičů vyskytuje nějaká porucha (např. deprese, specifická porucha učení), zvyšuje se výrazně statistická pravděpodobnost, že u dítěte se bude vyskytovat rovněž. Tento vztah však není absolutní. Dobře fungující rodina může ochránit dítě, u kterého je genetické riziko, a zabránit tak nepříznivému vývoji. Např. adoptované děti vyrůstající v rizikové komunitě a jejichž biologičtí rodiče vykazovali kriminální historii, projevovaly statisticky významně častěji antisociální a kriminální chování než srovnatelné adoptované děti vyrůstající ve stabilní a milující rodině a v bezpečnější a příznivější působící komunitě. Totéž ovšem platí například i pro inteligenci. Pokud se rodiče nevěnují dostatečně a odpovídajícím způsobem stimulaci dítěte v předškolním věku, je značně nesnadné kompenzovat tyto nedostatky v pozdějších obdobích. Genetické předpoklady tak dojdou k vyjádření pouze tehdy, když se setkají se spouštěcími podmínkami v rodině nebo ve společnosti. O to víc platí tento výklad pro charakteristiky, u kterých máme za to, že vznikají téměř výlučně působením prostředí.

Jednou z prvních významných okolností v rodině, která ovlivňuje i fungování dítěte ve školním věku, je citová vazba (attachment), kterou kojeneček navazuje od nejranějších stadií se svým vychovatelem (zpravidla matkou). Pokud je tato vazba stabilní a uspokojivá, když ji poskytují i další blízké osoby z rodiny, je pravděpodobné, že dítě se bude vyvíjet odpovídajícím způsobem. Citová vazba hraje podstatnou roli i v pozdějším věku, kdy se nám může zdát, že dítě vlastně příliš rodiče nepotřebuje, protože má vrstevníky, Facebook, vzory z televize... Dokonce i pro školní učení platí, že dobrá citová vazba k učiteli zvyšuje efektivitu učení. Kapacita dítěte učit se totiž není neomezená.

Neměli bychom opomíjet obrovské rozdíly mezi rodinami. Některé mají v jistém smyslu složité podmínky pro rozvoj dítěte. Mám na mysli například matky samoživitelky. Velmi často je pro ně velmi náročné zajistit množství společných aktivit s dítětem. Totéž platí pro rodiny, ve kterých panuje značný nesoulad spojený s alkoholismem, domácím násilím. Na druhé straně jsou rodiče, kteří podstatnou část životního času věnují pracovním povinnostem, žijí ve velmi dobrých materiálních podmínkách, nicméně na kontakt s dítětem mají jen velmi málo času. Kdyby mohli rodiče předávat své dovednosti, hodnoty nebo postoje zprostředkovat, tak by to tolik nevadilo, jenže výchova je téměř vždy osobní záležitost.

Z hlediska možností rozvoje dítěte stále ještě vnímáme rozdílné podmínky ve městech a na venkově. I když internet rozšiřuje možnosti ve všech místech, přece jen přístup k dalším aktivitám je na venkově podstatně složitější.

Rodiče někdy argumentují složitostí doby, nedostatkem času na dítě. Jakkoli lze uznat, že současné podmínky života jsou pro většinu dospělých náročné, nic z toho je nemůže omluvit, když se svému dítěti příliš nevěnují. Nikdo je nenutil, aby dítě měli. Jestliže se pro ně rozhodli, vzali na sebe plnou a nezrušitelnou zodpovědnost za jeho život.

Vliv rodiny na čtenářství

Zatímco dnes nikdo nepochybuje o tom, že dědičnost ovlivňuje úplně všechny vlastnosti dítěte tím, že je přímo působí nebo pro ně vytváří předpoklady, u některých charakteristik připisujeme podstatný vliv sociálnímu prostředí a zejména rodině. Patří mezi ně i čtenářské dovednosti. Vůbec to neznámá, že na předpokladech ke čtení se nepodílí genetická výbava, pokud bychom se však spolehli jen na to, že se projeví samy bez naší spoluúčasti, se zlou bychom se potázali a dítě by se číst nenaučilo. Pouze podněty, které přicházejí z prostředí (a někdy musejí být velmi intenzivní, protože mezi dětmi jsou obrovské rozdíly a některým čtení skutečně nejde) umožní dítěti rozvoj čtenářství.

I když to stále vypadá tak, že většina dětí se učí číst až ve škole, dnes spíše zastáváme názor, že podstatu čtení a významné základy čtenářství předávají dítěti rodiče již v předškolním období. Škola pak některým dětem dodá „pouze“ znalost všech písmenek a jejich propojení. Proto velmi záleží na tom, jak rodiče vlastně už od narození s dítětem komunikují, jak rozvíjejí jeho aktivní i pasivní slovní zásobu, jak mu ukazují přitažlivost čtení a také kolik času věnují těmto činnostem. Po letitých zkušenostech se nebojím tvrzení, že pro úspěšnost výuky čtení je rozhodující předškolní období a působení rodiny.

K tomu, aby rodiče rozvíjeli čtenářské dovednosti u svého dítěte, nepotřebují žádné speciální dovednosti ani pomůcky. Pravda, čtení není tak jednoduché, jako je řeč, k jejímuž naučení stačí, aby dospělí na dítě po určitou dobu mluvili a dali mu příležitost k tomu, aby mluvilo samo. Čtení je totiž poměrně nová dovednost ve vývoji lidstva, takže dítě musí vyvinout určité úsilí, aby ji zvládlo.

Počátečním fázím rozvoje čtení musí rodiče věnovat množství času. Nejvíc energie je asi stojí rozvíjení slovní zásoby. Nejde jen o to, že dítě zná určitá slova a umí je používat, ale současně si s nimi ochotně hraje, činí je předmětem svého průzkumnictví, takže vymýšlí nová bezesmyslná slova, legrační rýmy, slova skládá a zase rozkládá, učí se rozpočítadla a básničky. A protože čtení je vlastně jazyková dovednost, tak bez těchto předpokladů se dítě učí číst jen velmi obtížně.

Významné je předčítání. Na to, o jak banální a jednoduchou aktivitu se jedná, její přínos je nedozírný. Ve výzkumech se ukazuje jako nejsilnější faktor související s pozdější úrovní čtení. Možná proto, že se dítě během předčítání spoustu věcí naučí – že se čtou písmenka, zleva doprava a zhora dolů, obohatí si slovní zásobu i poznatky, rodiče mohou sledovat reakce dítěte a podle toho upravit slovník, vysvětlit neobvyklou skutečnost... Patrně stejně důležitá je citová vazba k rodičům, která je při předčítání jednoznačně pozitivní a jejím prostřednictvím si dítě vytváří kladný vztah i ke čtení. Bude ho potřebovat ve chvílích, kdy se mu třeba nebude se vším při výuce čtení okamžitě dařit. Pak hodnota pozitivního cíle (*budu umět číst*) bude zvyšovat odolnost vůči rezignaci.

Jestliže předškolní dítě projevuje zájem o písmenka, rozhodně je neoslyšíme a ochotně mu vše sdělujeme. Současně projevujeme radost nad tím, že dítě se něco naučilo. Neocenitelný je význam osobního příkladu. Proto by si rodiče měli číst i před dítětem.

Rodiče by neměli podlehnout tomu, že už dítě umí číst. Cesta od „umí“ k „umí automaticky“ je ještě dost dlouhá a vyžaduje ještě mnoho času a úsilí. Víme totiž velmi dobře, že řada dospělých nepřekoná tuto mez nikdy a celý život jsou funkčně negramotní.

Když už pak dítě umí číst tak, že je čtení může těšit, je na rodičích, aby i nadále podporovali zájem o knížky a čtení knížek. A tak jako vodí dítě po návštěvách příbuzných, do kroužků a supermarketů, tak samozřejmě by s ním měli chodit i do knihovny. Podle možností by mu občas měli nějakou knížku koupit. Jen výjimečně by z jejich úst mělo zaznít: *Nejprve povinnosti, a pak si jdi číst.*

Pokud dítěti čtení úplně nejde, o to víc by je rodiče i učitelé měli ke čtení lákat, podporovat je, povzbuzovat a pomáhat.

© 2000-2010 Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové · pujcovna@svkhk.cz · knihovna@svkhk.cz